

STAKLARI 18. STOLJEĆA U VARAŽDINU

Prisustvo hrvatskog bana i plemstva okupljenog oko njega u 18. stoljeću u Varaždinu, koji savremenik grof Adam Oršić Slavetički poistovjećuje s malim Bečom,¹ uvjetovalo je nagli razvoj obrta. Iz mnoštva zanata, koji su nam iz tog vremena poznati, u okviru ove radnje izdvojen je staklarski.

Tokom ranijih stoljeća spominju se u gradskim zapisnicima tu i tamo staklari, kao Melkior Celli u 16. stoljeću, te Nikola Dolečki, Matija Turkan i Ivan Modrić u 17. stoljeću.² Osim što za Nikolu Dolečkog i Matiju Turkana znamo da su bili staklari župne crkve sv. Nikole, o djelatnosti ostalih staklara nema podataka. Spominju se kao susjedi prilikom kupoprodajnih ugovora ili kad sami nešto prodaju.

Tek u 18. stoljeću može se skoro kontinuirano pratiti prisustvo staklara u Varaždinu. Javljaju se po jedan ili dva u isto vrijeme u gradu. Uglavnom su to stranci, međutim porijeklo većine od njih nije nam poznato, neki od njih zadržavaju se ovdje samo kraće vrijeme, dok drugi postaju varaždinski građani i imaju svoje kuće.

1768. godine³ u popisu obrta okupljenih u Velikom cehu između ostalog stoji da u gradu ima staklara i da bi bilo dobro da se učlane u Veliki ceh. U 18. stoljeću ne postoji posebni ceh staklara, a kako su uglavnom svi manji obrti bili okupljeni u Velikom cehu, prema ovom podatku iz 1768. g. moglo bi se pretpostaviti da staklari do tog vremena nisu bili učlanjeni ni u jedan ceh. No mora da su vrlo brzo iza toga uklopljeni u Veliki ceh jer se već 1770. godine⁴ stolari, bravari, puškari, tokari i staklari žele odvojiti od Velikog ceha i osnovati svoj vlastiti. Hrvatsko kraljevsko namjesničko vijeće, kome su dotični obrti poslali molbu za osnivanje, pita gradski magistrat u Varaždinu zbog čega se oni žele odvojiti i neće li osnivanje jednog takvog novog ceha oštetiti Veliki ceh. Nažalost ne postoji dokumenat iz kojeg bi se vidio razlog ovih malih cehova za odvajanje. U tome, izgleda, nisu ni imali uspjeha, jer u popisu cehova prilikom vršenja pobožnosti u župnoj crkvi iz 1773. godine⁵ spominje se samo Veliki ceh, dok o nekom cehu stolara, bravara, puškara, tokara i staklara nema ni riječi.

Krajem 18. stoljeća Habsburgovci, želeći potisnuti još uvijek jak prodor venecijanskog stakla, iniciraju osnivanje niza manjih manufaktura stakla u nasljednim zemljama, pa tako i u Hrvatskoj, u neposrednoj blizini Varaždina nastaju dvije staklane: u Trakošćanu na dobru grofova Drašković te u Leskovcu kraj Varaždinskih Toplica.⁶ Sve do tog vremena varaždinski su staklari morali nabavljati

1. Adam Oršić Slavetički: Rod Oršića, Zagreb, 1943, str. 84.

2. Za ove podatke, kao i kod pomoći prilikom čitanja nekih dokumenata zahvaljujem drugarici Ilijanić prof. Miri.

3. Historijski arhiv Varaždin (HAV), IV—53 ... Vitriariis civitas provisa, atque ideo ad magnum ceham incorporandi ...

4. HAV, 4—116, IV—50.

5. HAV, LIII—104.

6. Miroslava Despot: Comptes rendus II, VII Congrès International du verre, Bruxelles, 28. VI — 3. VII. 1965; Über die geschichtliche Entwicklung der Glasmanufakturen in Kroatien im XVIII Jh.

ti staklo u obližnjoj Austriji ili Sloveniji. To možemo zaključiti iz sačuvanog opisa dugova varaždinskog staklara Alberta Voita iz 1773. godine.⁷ U tom dokumentu stoji da je Albert Voit dužan 100 forinti za staklo u Windischgratzu (Slovenj-gradec). U nabranjanju dugova tada već pokojnog staklara vidi se za nas jedan vrlo interesantan podatak. Naime, Albert Voit dužan je 75 forinti za staklo i u Trakošanu. Ovaj mali podatak potvrđuje da je trakošćanska staklana proizvodila ravno prozorsko staklo. Iako je takvo staklo bilo vrlo malih dimenzija, ali i vrlo loše kvalitete (puno zrnaca pijeska i mjehurića zraka) svakako je bilo dobro da su varaždinski staklari mogli u neposrednoj blizini nabavljati staklo i što više ga sačuvanog dopremiti do grada.

1770. godine⁸ gradski magistrat u Varaždinu na upit ugarske dvorske komore javlja da bi Varaždin uz ostale obrte trebao puškare, vlaknare, krznare i fkalce, zatim da bi trebalo otvoriti svilanu, te nekoliko radiona i skladišta za željeznu i staklenu robu. U gradu se dakle osjeća potreba jednog stalnog skladišta staklene robe. Iako se ne navodi koje vrste staklene robe, vjerojatno su uz kućanske i apotekarske predmete mislili i na ravno prozorsko staklo.

Sve do 1736. godine ne spominje se ni jedan staklar u Varaždinu. Te godine Matija Haibrunn dostavlja račun gradskom magistratu što je ustaklio prozore na sjevernim gradskim vratima.

1744. godine u gradu su dva staklara. Jedan od njih je Ivan Tonk koji je također ostakljavao sjeverna gradska vrata. Kod jednog kupoprodajnog ugovora iz 1744. godine kao susjed spominje se staklar Ivan.⁹ Vjerojatno se ovdje radi o Ivanu Tonk. Prema tom kupoprodajnom ugovoru kuća mu je bila smještena u unutrašnjem gradu kraj sjevernih gradskih vratiju uz kuću Jure Zebece (današnja Gajeva?). I drugi staklar Matija Hajmon vlasnik je kuće i to u »Šošarskoj vulici« (danas Kranjčevićeva).¹⁰ Iako se on već 1744. godine javlja kao vlasnik kuće tek 1746. godine¹¹, Katarina Cigler prodaje svoju kuću, kupljenu 1739, Matiji Halmön (Hajmon) i ženi mu Barbari Saidler za 150 forinti. Kuća se nalazi unutar zidina, i to tako da joj je s istoka vrt Ivana Paor, južno Ferdinand Kampuš, sjeverno kuća krznara, a zapadno Šošarska ulica. Da li je do tog vremena samo stanovao u toj kući ili je kupoprodajni ugovor zapisan kasnije, teško je odrediti. O tome što je Matija Hajmon radio nema podataka, a niti se u kasnijim dokumentima to ne spominje.

Već 1748. godine javlja se novo ime: Franjo Antun Simon, čiju djelatnost možemo pratiti sve do 1761. godine kad njegova žena Elizabeta Hujfler i sin mu Kristof prodaju kuću u unutrašnjem gradu Mihajlu Antauer i ženi mu Mariji Gregurić za 380 forinti.¹² Kuća je smještena tako da su joj istočno i sjeverno ulice, južno kuća Kristijana Hermon, a zapadno kuća Josipa Jandl. Tu kuću kupio je Franjo Antun Simon 20. II 1748. za 400 forinti od Mihajla Voić i žene mu Julijane Margaretić.¹³ U vrijeme kupnje imali su druge susjede, i to južno kuću nje-maćkih sedlara, a zapadno Tome Cvetka. I ovog puta govori se da je sjeverno od kuće ulica (via publica), a istočno ulica koja vodi prema sjevernim gradskim

7. HAV, LXI—126.

8. HAV, III—142.

9. Prothocollum Fassionale, str. 95.

10. O. c., str. 113.

11. HAV, I, LXXX—179.

12. HAV, I, CX—97.

13. HAV, LXXIII—130.

vratima. Prema tom točnom lociranju kuće može se zaključiti da je ona stajala na uglu današnje Gajeve i Bobičeve ulice.

Iste godine gradski magistrat u Varaždinu nalaže Benku Štrocinger, upravitelju gradske vage, da isplati Franji Antunu Simon 2 forinte i 3 krajcera jer je ustaklio 3 prozorska krila¹⁴ (3 Fenster fliglN Ney Verglast mit Meinigen Neyen Scheiben). Radove je izveo na crkvenjakovoj novoj kući (in dass Neye Messner Häuss in die Statt Pharr Kkirchen). 1749. godine ispostavlja Simon račun gradskom magistratu za radove na gradskim vratima¹⁵ »in dem Statt Thor«. Na njima je u novoj sobi ustaklio 4 prozorska krila sa 54 okulusa (šesterokut s jednakim stranicama) za koje je napravio olovne pocinčane armature (in dem Ney zimer 4 fenster fliglN Ney Verglast mit 54 grosser Scheiben jede sambt blay zinn Armatur). Prema tome pojedino prozorsko krilo imalo je 13,5 okulusa. Vjerojatno se još radi o prozorima bez nadsvjetla (Oberlicht), pa je 13,5 okulusa podijeljeno na dvije četvorine svakog prozorskog krila.

13. II 1753. godine gradski blagajnik isplaćuje mu 1 forint za neki manji popravak.¹⁶ Iz 1754. godine¹⁷ sačuvan je njegov račun za radove na gradskoj pivovari. Kao i na svim računima on se potpisuje »bürger und glasser Meister in Varaždin«. Prema cijenama, koje navodi u svojim računima, izrada jednog velikog okulusa zajedno s armaturom i staklom iznosila je 3 krajcera (3 grösse scheiben eingemacht für 9 kreuzer¹⁸ . . . in der Bürger stüben 7,5 scheiben a 3 kreuzer 22,5).¹⁹ 1756 godine uz račune gradskom magistratu donosi i račun za radove na 36 krajcera kod Marije Leding. Drugih podataka o radu Simona više nema sačuvanih, no i ovi oskudni govore nam da on već radi velike okuluse i kolika im je cijena. Jedan dokumenat iz 1757. godine²⁰ u kome gradski magistrat iz Zagreba javlja Franji Antunu Simon da će njegov dužnik Matija Pamian vratiti pola duga kasnije, a pola mu šalje i moli za kratku odgodu, govori nam da je Simon još u gradu i radi.

Istovremeno u Varaždinu se spominje još jedan staklar. To je Ivan Hueber koji 1753. godine odlazi u Moravsku. Prezime Hueber susreće se u Varaždinu već 1719. godine²¹ u kupoprodajnom ugovoru kad Matija Hueber kupuje kuću u grabištu od Helene Pavić za 40 forinti. S jedne strane mu je susjed Ivan Gombožaj, s druge kuća župe u Biškopcu. 1722. godine ponovo kod jednog kupoprodajnog ugovora²² spominje se Matija Hueber kao susjed u »Proffuntarszkoj vuliczi«. ²³ Ovdje se najvjerojatnije radi o rodbini ili ocu Ivana Hueber, jer kad Elizabeta Hoier, žena Ivana Hueber 20. VI 1753 prodaje kuću²⁴, ta se kuća nalazi u blizini grabišta. Prodaje je Martinu Boltižaj, a nalazi se unutar zidina. Istočno od kuće je grabište, južno kuća Adama Koferbergera, zapadno ulica, a sjeverno kuća Jo-

14. HAV, LXXXI—70.

15. HAV, LXXXII—46.

16. HAV, LXXXIV—48.

17. HAV, LXXXVI—48.

18. HAV, LXXXVI—48.

19. HAV, LXXXVII—17.

20. HAV, XLV—57.

21. Prothocollum Fassionale, str. 376.

22. O. c. str. 492.

23. Profundis — udubina, nizina; vjerojatno misli grabište.

24. HAV, LXXXIV—19.

sipa Glik. Kada je Ivan Hueber 1753. godine²⁵ otišao u Jaslovicu u Moravskoj, gradski magistrat iz Varaždina obavještava tamošnji magistrat i vlastelu da je s njim otišla i njegova žena, te maloljetna ženina sestra Marijana Bang kojoj su kod punoljetnosti dužni isplatiti 50 forinti. Ujedno mole tamošnji magistrat da je uzmu u zaštitu. O samom radu Huebera mnogo je manje poznato. Sačuvan je samo jedan račun na 12 forinti i 12 krajcera, koji dostavlja Ignacu Krassnig za ostakljavanje prozora okrenutih vrtu.²⁶ Samo još jednom susrećemo ime Hueber, i to 10. II 1751 godine²⁷ u obaveznici Bemić Ebmeru kojem duguje 12 forinti i 33 krajcera.

Još šturiji su podaci o varaždinskom staklaru Josipu Đurak, koji je 1750 godine²⁸ bio zatvoren u Radkersburgu pod sumnjom da je ukrao lisičja krzna i neke druge stvari grofovima Sermaž i Drašković. Gradski sudac iz Radkersburga moli gradski magistrat u Varaždinu da sve to ispita kako bi mu se moglo suditi. Drugih podataka o njemu nema, tako da zapravo znamo samo ime jednog varaždinskog staklara pedesetih godina 18. stoljeća.

U popisu Varaždinaca vojnika iz 1753. godine²⁹, koji se nalaze u Hrvatskoj pod vodstvom Nikole Esterhazija, navodi se jedan staklar. Tu bi se moglo raditi o Franji Antunu Simon jer je Hueber već otišao u Jaslovicu.

Franjo Joakim Niederhoffer želi 1763. godine postati varaždinski staklar. Izgleda da je došao iz susjednog Čakovca jer se u kasnijim dokumentima spominje kao službenik čakovečke vlastele. 8. VI 1763. godine³⁰ gradski magistrat iz Varaždina traži podatke o Franji Joakimu Niederhofferu koji, kako se u spisu navodi, želi postati varaždinski građanin. Javlja da mu ne daju pristanak da postane varaždinski građanin jer je napustio ženu. Interesira ih zbog čega je otišao iz prijašnjeg mjesta i kako se vladao. (iz dokumenata se ne vidi kuda je upućen, ali se može pretpostaviti u Čakovcu). Po svemu sudeći Niederhoffer nije postao varaždinski građanin jer već slijedeće godine Bernard Machna (upravitelj čakovečkih dobara)³¹ želi znati razlog zbog kojeg je Niederhoffer bio bačen u Varaždinu u tamnicu. Grozi se varaždinskom magistratu da će i on početi zatvarati varaždinske građane. Ubrzo iza toga gradski magistrat iz Varaždina javlja Machni da je Niederhoffer zatvoren zato, jer se loše ponašao, i kad je obećao da će se pristojno vladati, bio je pušten iz zatvora. Ujedno je morao platiti kaznu od 1 forinte i 50 krajcera. Franjo Niederhoffer ipak je, izgleda, radio neke stvari u Varaždinu jer je kod spora koji je nastao oko zaruka njegove pokćerke kao kaznu morao je platiti 199 forinti.³² Kako nije mao novaca, određeno je da mu se oduzme imovina koju je imao smještenu u kući Baćanijevih u Varaždinu. Nažalost o tome što je radio dokumenti šute. Možda će kasnija istraživanja osvijetliti više tu svakako interesantniju stranu ovog staklara.

Od svih staklara u gradu najduže se zadržao Liborije Schwaiger. Porijeklo mu

25. HAV, LXXXIV—37.

26. HAV, XV—42.

27. HAV, LXXXII—36.

28. HAV, LI—50.

29. HAV, IV—53.

30. HAV, XCIII—8.

31. HAV, LI—12.

32. HAV, LIX—72.

je nepoznato. Njegov život i rad može se kontinuirano pratiti od 1761. godine pa sve do 80-tih godina 18. stoljeća. Na računima se potpisuje kao »bürgel glasser Meister«. Vrlo često sudjeluje kod procjena staklarskih radova na gradskim i privatnim kućama. Postoji cijeli niz računa za njegov rad tokom tih dvadesetak godina. Prvi puta susrećemo ga 1761. godine³³ kada procjenjuje staklariju na kući Hauzmon. Iz popisa stanovnika 1762. godine³⁴ saznajemo da je već varaždinski građanin. Drugi sačuvani računi su tek iz 1765. godine. Tada se među računima gradskog magistrata³⁵ nalazi njegov račun za rad na sjevernim gradskim vratima (in der oberen Thor). Izradio je armature za 6 prozorskih okvira. Za svaki takav prozorski okvir tražio je 2 forinte. Navodi da radi »6 stöckl fenster mit tasteln«³⁶. Za gradski magistrat izveo je tokom 1765. godine niz radova³⁷ kao i 23 armature za ostakljena krila ulaznih vratiju na gradskoj pivovari. Svaku armaturu, koju je vjerojatno i ustaklio, uradio je za 2 krajcera po komadu. Ovdje se svakako radi o nešto manjim okulusima nega na prozorima, koje izvodi za tri krajcera po komadu. 14. VII iste godine on je na gradskoj vijećnici ustaklio 17 okulusa (in bürger zimer 17 scheiben eingemacht a 3 kreuzer). Za izradu cijelog prozora sa svim staklima i armaturama okulusa tražio je najčešće 7 forinti. Tu se već radi o velikim prozorima s 4 krila, dakle s dvostrukim staklima, a vjerojatno i s nadsvjetlom, jer u kasnijim cjenicima naziva prozor s dva prozorska krila »starim prozorima«. Život i rad Schwaigera nastavio bi se mirno i bez puno briga da 1765. godine u grad ne dolazi novi staklar Albert Voit. Iako molbu Voita imamo sačuvanu iz 1766. g. znade se da je u gradu sigurno bio već godinu dana ranije, jer 23. IX 1765. g.³⁸ Liborije Schwaiger moli magistrat za zaštitu od novog staklara. S puno poniznosti (aller unternigster Supplicand) on moli magistrat da ga zaštititi od Alberta Voita (glasser macher) koji mu svojom djelatnošću oduzima kruh pa će i njega i njegovu obitelj dovesti do propasti (mit meinem Weib und Kinder zu grundt komen werde). Osim što sam radi Voit ima i naučnika (Hat er Einen gelernten glasser) pa s time može još više radova preuzeti. Schwaiger se poziva na ostale obrtnike, kao stolare i bravare, koji mogu potvrditi da mu Voit oduzima i prozorske okvire. Dalje navodi, da već cijelu jesen nije mogao dobiti posao, a to je najbolje vrijeme za staklare, pa kako će provesti zimu, ako neće raditi (diesen Herbst wegen seiner nicht Verdinnen kann, was werde ich Windterszeyt anfangen, wo keine arbeyt zu hofen sey). Želio bi da se Voit bavi svojim prvotnim poslom, tj. sa »seiner glassmacherey.« Uza sve njegove molbe Voit je ostao i dalje radio kao staklorezac i ustakljivač. Mora da se je Schwaiger preplašio konkurenta, kojem su Varaždinci kao novom staklaru davali poslove.

Iz ove Schwaigerove tužaljke iskrsava za varaždinski obrt jedan dragocjeni podatak. Schwaiger želi da se Voit bavi onim čim je kad je došao u grad i počeo, tj. pravljenjem stakla. To znači da je Varaždin, iako vrlo kratko, ali ipak

33. HAV, LXV—41.

34. HAV, LXVI—46.

35. HAV, C—1.

36. Dr. Wilhelm Hoffmann: Vollständigstes Wörterbuch der deutschen Sprache, Leipzig 1858, 5, str. 590 (Der Tast u značenju das Griss-hvatanje, pa se pretpostavlja nešto za prihvat ili za zatvaranje, nešto slično današnjoj kvaki).

37. HAV, XCIX—1.

38. HAV, LVII—83.

imao malu privatnu staklanu-glažutu. U molbi³⁹ od 23. VIII 1766. godine upućenoj gradskom magistratu u Varaždinu a koju Voit potpisuje kao »blaser und glass verleger«, kojom želi postati varaždinski građanin, on navodi da grad može snabdjeti jeftinim staklom jer mu braća imaju »Glashütte«, dakle staklanu. On misli da bi baš zbog toga za grad bilo korisno da postane njegov građanin, a on će biti vjeran i pristojno se ponašati. Mora da se samo prvo vrijeme bavio puhanjem staklenih predmeta, da bi kasnije postao ustakljivač prozora. Međutim i o tom poslu nije sačuvano baš mnogo podataka. 1767. g. procjenjuje kuću Meglec Jure⁴⁰, 1769. donosi račune gradskom magistratu za radove izvršene u 1768. godini.⁴¹ Izveo je cijeli niz radova na gradskoj vijećnici i na gradskim vratima. Cijena ustakljavanja velikog prozora s dvostrukim staklima iznosi 4 forinte. Za druge radove cijena stalno varira. Njegovi radovi bili su jeftiniji od Schwaigerovih koji za isto takav prozor traži i do 7 forinti. 1771. godine⁴² procjenjuje staklariju na kući Antauer i nakon toga o njemu nema podataka. Iako o njegovom radu imamo prilično malo sačuvanih podataka, za njim je ostao jedan dokumenat, možda od najvrednijih za staklarstvo u Varaždinu jer u mnogome rasvjetljava cijeli obrt. Naime 1773. godine⁴³ popisana je ostavština njegove žene. U tom popisu nabrajani su alati kojima su se tadašnji majstori staklari služili, pa zbog toga donosim u cijelosti ovaj popis. Uz obrtničke predmete popisana je i ostala imovina, po kojoj se može dobiti slika imovinskog stanja staklara 18. stoljeća.

In glasser Werkzeug

- 1 Eysserner bleü zäch mit 12 Radl und bartn⁴⁴
- 2 Diamant stein
- 2 Kupferne lethkolbn⁴⁵
- 1 Steina darzu, zur kolbn reyben
- 3 Eyssere Peyszange⁴⁶
- 3 Spitz zangl
- 1 Flachs zangerl
- 1 Raftl mit 4 seilen⁴⁷
- 4 Stein Eyssen
- 2 Scharl
- 2 Zirkl feiner Messingener der anderte Eyssener
- 1 Eyssener Kügl modl
- 1 Papier schaar⁴⁸

48. Skare za rezanje papira.

39. HAV, XCIII—68.

40. HAV, LXVI—24.

41. 42. HAV, LV—48.

43. HAV, LXI—126.

44. Dr. W. Hoffmann: Vollständigstes Wörterbuch der deutschen Sprache, Leipzig, 1858, str. 872, 1 str. 360. Olovno — željezno oruđe s 12 zubaca i širokom dugom sjekiricom.

45. O. c. 3 str. 475.

Vrsta oruđa u staklarstvu za spajanje. To je štap koji na kraju ima komadić bakra.

46. O. c. 1, str. 406. To su kliješta za prihvatanje.

47. O. c. 4, str. 465, greda s 4 konopca.

- 1 Holz pohrer⁴⁹
- 1 Hölzener zirckel
- 3 Hamer
- 1 Gartners Sägl
- 1 Eyssener bleü guss
- 2 Eyssene güss Pfane
- 1 Eyssene schmid zange
- 2 alte Höbl⁵⁰
- 1 Eyssener schnell Waag
- 1 Eyssener Noth reysser⁵¹
- 14 mjera alter bleü, das stünk per 6 kreuzer
- 6 mjera in der Arbeyt befündlicher bleü dass Stünk per 10 kreuz.
- 1 mjera i pol getzogeners bleü per 12 kreuz.
- Pola mjere Eyssener drath⁵²
- 61 Stück faftl
- 27 Stück scheüben glass
- 24 stück keinere gatung
- 4 Fliegel fenster ein Jedes mit 41 scheüben ververtiget dem fliegl sambs Glass, bleü, zinn per 1 forint 3 kreuzer
- 2 Fligl deto Jeder per 20 scheiben⁵³
- 2 ververtigte latern, eine per 54 kreuz.

In der Einrichtung

- 1 Holzene Kuckuck Uhr
- 1 kleiner Messingener Comod Tegerl
- 1 Messingene Camgen⁵⁴
- 1 zinene Saltz foessrl
- 4 Drathene vöegrl heysl⁵⁵
- 2 zinene löffl
- 4 baar Messer und gäbl
- 5 banene löffl
- 1 Stangl leychter samt den leichtzutzen
- 1 loreta glöbll
- 1 baar Caffé scholn

In Bettgewand

- 2 Unterbett
- 6 lange bolster
- 4 Pflieiben bolster

49. Misli se das Bohrer — svrdlo.

50. Mogu biti dva značenja, jedno u smislu blanje, drugo kabao.

51. Postoje dvije mogućnosti: 1. u smislu oruđa za kidanje i 2. u koliko je zamislio rječ Reifer, moglo bi se pretpostaviti da je to vrsta koluta kojim se staklar veže prilikom rada na prozoru.

52. Dr. W. Hoffmann: Vollständigstes Wörterbuch der deutschen Sprache, Leipzig 1858, 1, str. 74. Manje ili više jaka nit željeza.

53. Po ovom podatku vidi se da postoje razna prozorska krila s različitim brojem okulusa.

54. Možda iskrivljeno Kamm-češalj.

55. Žičana krletka za ptice.

- 1 Alte dern
- 2 »Rauche Katzn«
- 2 Strohsäg

In Gewand

- 1 Alter Mans beltz
- 1 Dhrüener December⁵⁶
- 1 Mans kleyd versezt beydem Ignatie Aicheneck
- 1 gestraffter frauen belzl
- 1 Carhoneses jeggrl
- 2 Mieder
- 1 Altes Mans rock felig getrent
- 1 blaues Vortuch
- 1 Schwarz dagtene Winter Haubn
- 3 weysse deto
- 1 Frauen grün Hutt
- 3 schnur halss berl zu einer Winter Haube seydeney zeyg
- 2 Halss tüchl
- 2 baar frauen strimff
- 1 Zugeschnitenes frauen samet
- 1 Handtuch
- 1 Tischtuch
- 1 baar schwarze ohnstrot handschuch
- 7 knast gespüns⁵⁷
- 2 beylicher

die bilder

- 5 bilder in glass Eingemachte
- 18 unterschiedliche ram bilder
- 1 kleiner Spiegl
- 1 grosse steinere schreyb Tästrl

In Holz wessen

- 1 bettspann mit grauenen Vorhang
- 1 deto ordinar
- 2 truche
- 1 kleider kastn
- 1 Alter schenot kastn
- 1 kücht kasten
- 2 Tisch
- 1 alter sesl ohne lahn
- 6 hoelzene lahn stüll
- 2 bleüladn
- 16 hölzene taller

56. Dr. W. Hoffmann: Volständigstes Wöterbuch der deutschen Sprache, Leipzig 1858, 1. str. 691.
December je vrsta štapa koji je služio za buđenje.

57. Vrsta kopča?

In glass

- 1 Maass flasche
- 1 Salbe flasschl
- 1 drey seydl flaschen
- 1 seidl flaschl
- 3 Carafindl⁵⁸
- 5 trüنگlass

In Küchl geschier

- 1 Eyssener rast
- 1 Fleysch gabl
- 1 grosse Pfane
- 1 schöpl leffl
- 1 Nudl brett
- 1 Nudl walcher
- 2 Wasser schahtl

Vrijednost ukupne imovine obitelji Voit iznosila je svega 87 forinti.

U popisu građanstva unutrašnjeg grada iz 1770 godine⁵⁹ spominju se dva staklara: Adalbertus Voit koji stanuje u kući Petra Spišića, te Liborije Schwaiger kao stanar Jure Petkovića. I kuća Spišića i Petkovića nalazile su se u današnjoj Gundulićevoj ulici.

Liborije Schwaiger često mjenja stan jer ga već 1777. g.⁶⁰ nalazimo u Domo Capitulari (kuća zagrebačkog Kaptola — Draškovićeva 2), a već 1781⁶¹ pa 1782. godine u kući vicebana Bedekovića. Kako je Bedeković u to vrijeme u unutrašnjem gradu imao kuću u današnjoj Gajevoj i u Gundulićevoj ulici, prema ovom popisu ne može se točno odrediti o kojoj se kući radi. 1784. g. kod Bedekovića više nema Schwaigera. 1797. godine u jednom kupoprodajnom ugovoru kao susjed i vlasnik kuće spominje se Schwaigerov sin Ivan. Po svemu sudeći ni Voit ni Schwaiger nisu bili vlasnici kuća kao staklari prve polovine 18. stoljeća.

O radu Schwaigera sačuvan je niz dokumenata. Uglavnom su to uz račune i procjene staklarije na pojedinim kućama. 20. X. 1776. g.⁶² on donosi račun za radove izvršene na kući Nikole Kovačića. Ustaklio mu je 3 prozora sa 13,5 okulusa svaki po 3 krajcera (dreï Fenster mit 13,5 scheiben a 3 kreuz.) itd. U svakom računu ili procjeni variraju cijene. Jednom veliki prozor s dvostrukim staklima stoji samo 2 forinte, zatim 3, 4 ili više, pa je vrlo teško iz toga izvesti neko pravilo. Izgleda da nisu postojali uvijek isti prozorski okviri, već bi se za svaku kuću radilo po želji. Prema okviru umetao je tada staklar svoje armature i ostakljavao, pa zbog toga tako različite cijene i broj pojedinih okulusa u jednom prozorskom okviru.

U Starom gradu na sjevernoj fasadi velikog dvorišta sačuvani su kod prozora I kata ostaci starih prozora i način ostakljivanja. Prozori su dvokrilni, podije-

58. Bočica za ocat ili ulje.

59. HAV, C—179.

60. Popis učenika. Sin Schwaigera stanuje u Domo Capitulari.

61. Popis stanovnika unutrašnjeg grada.

62. HAV, XXI—9.

Ijeni u dvije četvorine. Iznad imaju nadsvjetlo (Oberlicht). Samo u tom dijelu još danas vidimo okuluse ustakljene starim staklom punim mjehurića zraka i zrnaca pijeska. U pojedinoj četvorini nadsvjetla nalaze se 8 cijelih okulusa, te više povoljnih ili raznih oblika kako bi se ispunio prostor do drvenog okvira. Strane po jedinog okulusa iznose 80 mm. U ostavštini Voita nailazimo na prozore s 41 okulusom, zatim s 20, a u računima Schwaigera i po 24 ili 15. Sve to nas navodi na prijašnju pretpostavku.

Procjenjujući kuću Ivana Patačića u Dugom koncu⁶³ (palača Patačić Puttar — ugao ulice Maršala Tita) Schwaiger nabraja prozore i njihovu vrijednost. Tako kaže da u I katu palače ima 22 prozora u vrijednosti od 3 forinta po komadu (in dem Oberen Stock 22 Fenster jetes der 3 for.), a u prizemlju 14 prozora po dvije forinte. Iz procjene palače majstora drugih obrta proizlaze cijene drva, stolarskih i ličilačkih radova na prozorima. Vrijednost u drvu jednog prozorskog okvira iznosi od 1 forinte i 30 krajcera (vjerojatno onih u prizemlju) pa sve do 7 forinti (prozori I kata). — 7 forinti stoje prozori »mit scheln«,⁶⁴ dok je vrijednost prozora »ohne scheln« 3 forinte i 5 krajcera. Ličilački radovi kod prozora prizemlja iznose svega 1 forint i 15 krajcera, a kod prozora »mit scheln« 6 forinti. Kod procjene kuće Hauzmon 1769. godine⁶⁵ spominje prozore »mit dasteln« koji vrijede 3 forinte 15 krajcera. Isti prozori kod kuću Buchberger⁶⁶ vrijede 4 forinte.

1773. godine procjenjuje staklariju na kući Dominić,⁶⁷ gdje spominje prozor »mit zerbrochenen tasteln«, što vrijedi samo 24 krajcera, a 1774. godine procjenjuje se na kući Geischläger i Antauer.⁶⁸ Iz posljednje procjene vidi se da je bilo na kućama i ovalnih prozora koji vrijede 3,30. (auf die Gassen dass ovall fenster). Iz 1782. godine sačuvan je zadnji račun potpisan od »bürgl Statt glaser Meister«. Tada Schwaiger donosi predračun za staklariju na gradskoj gostionici.

Među računima gradske bolnice iz 1770. godine⁶⁹ susreće se novo ime. To je staklarski radnik (glass arbeiter) Bahlijan. Ostaklio je neke dotrajale prozore. On je vjerojatno bio Schwaigerov naučnik. Daljnjih podataka o njemu nemamo.

1775. godine tesar Ignacije Wagner⁷⁰ donosi račun i za staklarske radove. U njegovim računima prvi puta spominje se tip prozora »mit sollam lalitum«.

Već 1773. godine u gradu je novi staklar. To je Wolfgang Schönberger koji je došao iz Kemetena. Još 1773. godine⁷¹ gradski magistrat u Varaždinu moli potvrdu iz Linza da je Schönberger nesposoban za vojsku. Uskoro iza toga poslata je potvrda o nesposobnosti. U međuvremenu Schönberger je želio postati varaždinski građanin, no sve do 1776. g.⁷² on je građanin Kemetena, jer tek tada mu tamošnji magistrat odgovara što bi sve trebao uraditi da dobije otpusnicu iz Kemetena i da se kao staklarski radnik nastani u Varaždinu. U popisu obrtnika iz 1776.

63. HAV, XX—14.

64. Prema cijeni prozora sa Scheln ili bez njega moglo bi se pretpostaviti da se radi o drvenim pločama (slično žaluzijama).

65. HAV, LXVI—34.

66. HAV, I—73.

67. HAV, CVII—14.

68. HAV, CX—44, CVIII—76.

69. HAV, CVIII—4.

70. HAV, CXV—82.

71. HAV, CIV—73.

72. HAV, CIV—67.

g. uz Schwaigera spominje se već i Schönberger. Sve do 1789. g. povremeno se spominje u popisima stanovništva. Iz popisa 1789. godine vidimo da Schönberger stanuje u grabištu uz kuću grofa Josipa Keglevića. Od popisa radova sačuvan je jedan račun za njegov rad na crkvi sv. Florijana.⁷³ U crkvi je ostakljivao prozore i popunjavao »gattern«. (Da li se ovdje radi možda o vitraima?).

Krajem stoljeća ponovno je novi staklar u gradu. O njegovom radu ne znamo za sada ništa, već ga se spominje u kupoprodajnim ugovorima. Ivan Farentla (Farendla) kupuje 1794. godine⁷⁴ zidanu kuću i njive u Vidovskoj ulici za 4.000 forinti. Već 1795. prodaje tu zidanu kuću⁷⁵ za 900 forinti. 1798. godine prodaje ponovno neku kuću u južnom grabištu »poleg Kapucinov« za 4.300 forinti.⁷⁶ Nažalost to su za sada jedini podaci o ovom bogatom građaninu Varaždina s kraja 18. stoljeća.

Rad varaždinskih staklara svodio se uglavnom na popravljivanje prozora i njihovo ostakljivanje. O tome da li su ti staklari bili i umjetnici (puhači stakla) nema podataka osim kod Voita, gdje bi se tako nešto moglo pretpostaviti. Možda će buduća istraživanja unijeti više svjetla o staklarima 18. stoljeća, nego što se to iz do sada proučenih dokumenata moglo zaključiti.

73. HAV, CXVII—51.

74. Prothocollus Fassionale, str. 3.

75. O. c. str. 58.

76. O. c. str. 224.

DIE GLASER DES 18. JAHRHUNDERTS IN VARAZDIN

Im Rahmen dieses Themas war man bemüht, aus der Menge der im Leben von Varaždin des 18. Jahrhunderts gegenwärtigen Handwerke das wenig bekannte Glaser-Gewerbe abzusondern. Und während wir den ersten, obwohl bescheidenen Angaben über die Anwesenheit von Glasern in Varaždin im Laufe der früheren Jahrhunderte begegnen, kann im 18. Jahrhundert die Aktivität dieser Handwerker stetig verfolgt werden.

Die Tätigkeit der Glaser, hauptsächlich Fremder, die sich in Varaždin kürzere Zeit aufhielten oder dessen Bürger wurden, beschränkte sich vorwiegend auf Verglasung von hölzernen Fensterrahmen, zusammengesetzt aus regelmässig geformten sechseckigen mit einer verzinkten Bleiarmatur verbundenen Flächen. Ein schönes Exemplar derart verglaster Fensterrahmen ist an der Hoffassade der Alten Burg erhalten geblieben.

Eine weitere Aktivität der Varaždiner Glaser war das Schätzen der Glasarbeiten an einzelnen bürgerlichen Häusern.

Aus einer ganzen Reihe auf grund geschriebener Dokumente bakannter Varaždiner Glaser kann man aus der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts die interessante Persönlichkeit Albert Voits absondern. Dieser Meister beschäftigte sich unmittelbar nach seiner Ankunft in Varaždin mit Glasbläserei, doch hat er dies später leider aufgegeben. Diese Tatsache verweist indirekt auf die Möglichkeit des Bestehens einer kleinen privaten Glaserei in Varaždin im 18. Jahrhundert.

**G O D I Š N J A K
G R A D S K O G
M U Z E J A**

broj 4

V A R A Ž D I N 1 9 7 0

GRADSKI MUZEJ VARAŽDIN
ARHEOLOŠKI ODJEL

44224

Redakcijski odbor: Kurtalj Ivan, Ilijanić Mira, Tomičić Jasna

Odgovorni urednik: Runjak Josip

U povodu 45. god. Gradskog muzeja Varaždin

Prijevodi: prof. dr. Uroić Marija (njemački)
prof. Pletenac Vladimir (engleski)
Rihtarić Mirena (ruski)
Ilijanić prof. Mira (hrvatski)

Lektura: Paska prof. Bosiljka

Za sadržaj članaka odgovorni su autori.